

„ASTRA BĂNĂȚEANĂ” ÎN PERIOADA 1937 – 1948

„Societatea „Astra” a fost aproape un veac păstrătoarea românismului în Ardeal și Banat. Societatea „Astra” a fost torța aprinsă a ideii naționale aici, unde atâtea forțe oculte au căutat să întunece, distrugă și să asuprească poporul românesc.”

(Al. Bunescu)

Dumitru Tomoni

Formarea statului național unitar român, vis secular devenit realitate, la 1 Decembrie 1918, prin voința și acțiunea energică a întregii națiuni române, a produs puternice mutații în întreaga viață social-economică și politică, în activitatea tuturor asociațiilor și societăților culturale, ce au jucat un rol deosebit în menținerea trează a conștiinței naționale în mobilizarea atâtor generații la lupta pentru înfăptuirea marelui deziderat național.

Formarea statului național unitar român, vis secular devenit realitate, la 1 Decembrie 1918, prin voința și acțiunea energică a întregii națiuni române, a produs puternice mutații în întreaga viață social-economică și politică, în activitatea tuturor asociațiilor și societăților culturale, ce au jucat un rol deosebit în menținerea trează a conștiinței naționale în mobilizarea atâtor generații la lupta pentru înfăptuirea marelui deziderat național. Era firesc ca aceste schimbări să intervină și în activitatea celei mai prestigioase societăți culturale românești. Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român („Astra”), favorizând extinderea apreciabilă a influenței culturale în toate teritoriile patriei, prin întărirea relațiilor cu alte societăți culturale românești, prin sporirea numărului despărțămintelor și cercurilor culturale, prin crearea unor Regionale în Dobrogea, Basarabia și Banat. Ideea înființării unei Regionale a „Astrei” și în Banat o lansează Ion Agârbiceanu în ședința Comitetului Central al Asociațiunii din 13 noiembrie 1927, ținându-se cont de puternica tradiție culturală a acestui ținut și de intensă activitate desfășurată de despărțămintele bănățene. Dar mai mulți membrii ai Comitetului Central al Asociațiunii au cerut amânarea unei hotărâri, până nu vor fi consultate și personalitățile marcante din Banat.

Începute imediat de Vasile Goldiș, președintele „Astrei”, aceste contacte vor fi intensificate în 1935 de către noul președinte Al. Iuliu Moldovan.

După îndelungate eforturi, depuse atât de președintele „Astrei” cât și de frunzașii vieții culturale din Banat, Comitetul Central al „Astrei” a hotărât în ședința din 6 februarie 1937, în baza art. 38 al Statutelor „Astrei” convocarea

adunării de constituire a Regionalei Bănăţene în ziua de 28 februarie 1937 la Timişoara.¹

Hotărârea convocării adunării de constituire a Regionalei „Asta Bănăţeană” a declanşat un puternic entuziasm în Banat, entuziasm întreţinut de presa bănăţeană care cerea tuturor factorilor responsabili de viitorul Banatului să-şi aducă contribuţia la reuşita acestei adunări. Nu fără efort au fost convinşi reprezentanţii tuturor partidelor politice, să lase de o parte „hainele şi papucii de partid” şi să intre „în sanctuar cu sufletul curat”².

Erau prezenţi la această adunare convocată în capitala Banatului reprezentanţii conducerii „Astrei” şi ai despărţămintelor bănăţene, ai Ministerului Educaţiei Naţionale ai societăţilor culturale din Banat personalităţi remarcabile ale vremii, Gh. Preda, Constantin Kiriţescu, Sever Bocu, Sabin Drăgoi, A. Cozma, I. Miloia, Sabin Evuţian, etc.³.

Deschizând adunarea, Gheorghe Preda, vicepreşedintele „Astrei”, îşi exprimă deplina satisfacţie de a fi prezent în acest „colţ pitoresc al ţării româneşti, cu privelişti încântătoare cu bogăţii naturale cu un farmec specific etnic, manifestat prin atât de frumoase cântece, dansuri şi costume”, ce a dat atâţia patrioţi şi oameni de cultură. Evidenţiind activitatea despărţămintelor bănăţene în păstrarea şi vitalizarea conştiinţei naţionale, în conservarea specificului etnic românesc, vorbitorul arată că „pentru o mai bună utilizare a energiilor intelectuale din această regiune şi la dorinţa exprimată de despărţăminte, de instituţiile culturale, din Banat şi de atâţia valoroşi intelectuali bănăţeni, comitetul central al „Astrei” a hotărât înfiinţarea Regionalei „Astra Bănăţeană” cu sediul la Timişoara.⁴

Din partea comitetului de organizare a acestei consfătuiri a luat cuvântul Al. Marta, preşedintele acestuia, care, evocând momentele de glorie dar şi de durere ale poporului român trăgea concluzia justă validată de evoluţia istorică, că „legea, limba şi moşia nu se pot apăra numai cu arma”, că pentru cucerirea dreptăţii neamului” un rol important îl are luminarea poporului, care sporeşte, spiritul de jertfă şi energie” aceasta a fost principala raţiune a întemeierii „Astrei”, iar rolul jucat de ea, în realizarea marelui ideal al unităţii celor de-o limbă şi de-un neam a justificat pe deplin această raţiune. Pentru ca „Astra” să poată juca acelaş rol în Banat. Al. Marta a propus adunării înfiinţarea Regionalei „Astra Bănăţeană”⁵.

După supunerea la vot şi aprobarea în unanimitate a constituirii Regionalei „Astra Bănăţeană”, a urmat discursurile reprezentanţilor societăţilor culturale şi ai autorităţilor locale, care au reliefat necesitatea constituirii acestei Regionale pentru o mai bună organizare a vieţii culturale bănăţene şi o integrare a ei în patrimoniul cultural naţional.

Potrivit Regulamentului „Astra Bănăţeană” se întindea în judeţul Caraş-Severin şi Timiş-Torontal (art. 1), avea o conducere proprie însă sub supravegherea şi îndrumarea comitetului central al „Astrei” (art. 9) şi îşi desfăşura activitatea în 10 secţiuni ştiinţifice şi literare (art. 26). Pentru a forma o imagine reală asupra multiplelor preocupări ale conducerii regionale, se impune o prezentare a obiectivelor principalelor secţiuni. Secţia juridică (preşedinte Al. Marta) urmărea popularizarea legilor şi studierea obiceiurilor juridice locale;

secția literatură (președinte N. Jucu) se va ocupa cu studii lingvistice și literare și editarea de publicații pentru săteni și intelectuali; secția istorică, etnografică și muzeală (președinte I. Miloia) își propunea adunarea de mărturii istorice referitoare la Banat, investigarea arhivelor județene și locale, adunarea de date referitoare la Unire și la mișcarea culturală bănățeană, depistarea vestigiilor arheologice, inventarierea și fotografierea monumentelor istorice; Secția social-economică (președinte Cornel Grofșoreanu) va studia influența factorilor sociali, economici asupra evoluției biologice a populației din Banat și va înființa școli țărănești și o universitate țărănească, etc.

Președinte de onoare a regionalei bănățene a fost ales cunoscutul fruntaș bănățean Anton Mocsonyi, iar președinte activ Sabin Evuțianu, inspector general al Serviciului de învățământ din Banat, care, potrivit Regulamentului intern, deținea și funcția de vicepreședinte al „Astrei”. În discursul rostit cu ocazia alegerii, Sabin Evuțianu a subliniat unitatea economică, etnică și culturală a Banatului, dar și permanentele lui legături cu celelalte provincii românești. În același timp el a specificat că „Astra Bănățeană” deși va avea individualitate și autonomie, va rămâne organizație culturală regională, și va colabora cu organele centrale de la Sibiu și cu toate societățile culturale românești interesate în propășirea neamului. Regionala „Astra Bănățeană” solidarizând în jurul problemelor specific bănățene toate energiile active, urmărirea „integrarea patrimoniului bănățean în Patrimoniului național, păstrarea și potențarea sufletului bănățean ca o mândră și puternică contribuție la unitatea sufletească a neamului românesc.”⁶

Adunarea de constituire a regionalei a avut un ecou deosebit, bucurându-se de o atenție deosebită din partea presei bănățene. Cel mai mare cotidian bănățean „Vestul”, considera adunarea drept „un adevărat parlament cultural al provinciei noastre, un parlament în care toată lumea era pătrunsă de sensul profund al acestei manifestări solidare...”⁷ „Astra trebuie azi mai mult ca oricând să topească, la focu-i sacru al culturii creștine, toate pasiunile de partid sau confesiune, destinătoare de neam... să stea zid de neînvins, în fața puhoiului murdar al literaturii pornografice și antiromânești și anticreștine”,⁸ consemna gazeta lugojeană „Acțiunea”. Bănățenii sperau cu justificată încredere că „Astra Bănățeană” va fi „prin excelență un izvor de apă vie, de înprospătare sufletească și de intensificare a vieții pentru toată suflarea românească”⁹. Revista de cultură „Luceafărul” devenită organ de presă a regionalei, considera constituirea acesteia drept unul din cele mai importante evenimente culturale din istoria Banatului, punându-și paginile la dispoziția celor care doreau să contribuie la „regenerarea patrimoniului românesc al Banatului”¹⁰.

Imediat după confirmarea sa de către Comitetul Central de la Sibiu Comitetul Regionalei „Astra Bănățeană” a trecut la organizarea secțiilor, organizarea sau reorganizarea despărțămintelor de plasă și a cercurilor culturale satești, stabilirea unui plan de colaborare cu celelalte asociații culturale din Banat, crearea unui organ de publicitate al „Astrei Bănățene”, a unei edituri proprii și adunarea mijloacelor materiale necesare pentru susținerea acestui generos program.

Pentru a-și crea o structură organizatorică care să facă posibilă realizarea obiectivelor propuse, comitetul regionalei a hotărât să înființeze în fiecare plasă administrativă câte un despărțământ. Comitetele acestor despărțăminte au fost îndrumate spre organizarea cercurilor culturale în satele din plasa respectivă. Dacă în august 1937 Regionala „Astra Bănățeană” cuprinde 21 despărțăminte,¹¹ 7 în județul Timiș-Torontal,^{*} 8 în județul Severin,^{**} 6 în județul Caraș,^{***} numărul despărțămintelor va crește an de an ajungându-se la 27 în 1943.¹² Activitatea acestor despărțăminte a fost coordonată de către conducerea regionalei, obiectivele fiind aproape identice, existând însă diferențe în ceea ce privește zelul dovedit de conducerea acestor despărțăminte.

În același timp conducerea regionalei a stabilit o colaborare armonioasă cu toate societățile culturale bănățene, remarcându-se totuși colaborarea cu Institutul social Banat-Crișana, casele naționale, Asociația corurilor și fanfarelor, Șoimii României și Reuniunea femeilor române din Timișoara. Benefică a fost colaborarea dintre „Astra Bănățeană” și Fundația Culturală Regală, sub egida Serviciului Social. Fundațiile regale și-au propus crearea unei elite intelectuale prin, propagarea cunoștințelor în rândul maselor populare, organizând în sate cămine culturale. Aceste cămine s-au înmulțit odată cu aplicarea Legii Serviciului Social (1939) ajungându-se uneori ca în aceeași comună să se găsească pe lângă cercul cultural al „Astrei” și un cămin al Fundației. Pentru a nu se pulveriza energiile satelor și a se crea rivalității artificiale, s-a ajuns la o înțelegere între „Astra” și „Fundația Culturală Regală”. Potrivit acestei înțelegeri Fundația lăsa pe seama „Astrei” toate căminele culturale înființate după 1939. În același timp, căminele înființate înainte de 1939, dar care numai desfășurau activitățile, puteau fi reactivate de către „Astra”. Inițiativa acțiunilor culturale în Ardeal și Banat trecea de partea „Astrei”, Fundația renunțând să mai înființeze cămine culturale,¹³ chiar dacă în Banat această înțelegere nu s-a respectat întotdeauna, ea a dus la creșterea prestigiului cercurilor culturale a căror număr era într-o continuă creștere.

Pentru că „Astra Bănățeană” n-a fost o simplă asociație culturală regională, ci o adevărată mișcare culturală, încă din momentul constituirii ea a acordat o deosebită importanță mijloacelor de propagandă. De aceea cea mai prestigioasă publicație culturală bănățeană revista „Luceafărul”, condusă de Aurel Cozma, a trecut în proprietatea regionalei bănățene. Conducerea acesteia a hotărât ca „Luceafărul” să fie o revistă de cultură generală, cultivând cu predilecție problemele culturale și de creație ale Banatului. A apărut fără întrerupere până în 1943, când s-a transformat, dintr-o revistă literară într-o revistă cu preocupări mai variate sub titlul de „Revista Banatului”, condusă de profesorul Traian Toplicean. În dorința de a pătrunde cât mai adânc în viața satelor, „Astra Bănățeană”, credincioasă tradiției sale de a satisface nevoile sufletești ale țăranimii din Banat, a tipărit începând cu 1 ianuarie 1939 gazeta săptămânală „Luminătorul” ce apărea ca „Foaie Poporală” a „Astrei Bănățene”.

* Timișoara, Sănnicolaul Mare, Periam, Periam, Lipova, Jimbolia, Buziaș, Ciacova.

** Lugoj, Caransebeș, Făget, Birchiș, Balint, Sacu, Teregova, Orșova

*** Oravița, Bozovici, Bocșa Montană, Moldova Nouă, Reșița, Sasca Montană

Gazeta s-a bucurat de o largă audiență în lumea satelor având în 1940 peste 10.000 de abonați.¹⁴

În același an apărea la Timișoara, tot sub egida regionalei bănățene, cotidianul „Dacia”, în șapte mii de exemplare zilnic, care va fi sprijinit în timpul războiului de către Ministerul Propagandei Naționale, în dorința de a-și păstra la Timișoara un ziar ferit de patimi politice.”¹⁵

Una dintre realizările remarcabile ale regionalei bănățene a fost editura „Astra Bănățeană”. Editura își propuse să tipărească lucrări literare, istorice, religioase, monografii bănățene, biografii ale bărbaților de seamă al Banatului și să reediteze operele clasicii bănățeni. În primul an de existență editura a publicat două lucrări valoroase. „Oameni și lucrări din Caraș” de Virgil Birou și „Literatura bănățeană de la început până la Unire (1582–1918) de Ioan D. Suciu.”¹⁶ Activitatea editorială a continuat și în anul războiului, fiind scoase de sub tipar 15 lucrări purtând semnătura unor personalități culturale bănățene: Mia Cerna, N. Ursu, Pavel P., Belu, I. Gropșianu etc.

Pentru că satul constituia în viziunea președintelui regionalei temeliea neamului și obiectivul esențial al „Astrei Bănățene”, aceasta a acordat o deosebită importanță organizării de școli țărănești, continuând și îmbogățind experiența câștigată de către despărțămintele bănățene în acest domeniu. Propunându-și o educație permanentă a țăranilor pentru a crea „o nouă civilizație sătască”, încă din primul an de activitate „Astra Bănățeană” a elaborat un temeinic „plan de organizare a școlilor țărănești”.¹⁷ Considerând școlile țărănești drept cel mai temeinic mijloc de educație a țăranimii, planul propunea înființarea de școli țărănești atât pentru bărbați cât și pentru femei. Cursanții în număr de 25–30 trebuiau să aibe o gospodărie proprie, o situație materială cel puțin de mijloc, vârsta între 23–40 ani și să se bucure de o reputație moralicească necontestată în comuna lor. Cursurile durau o lună, fiind organizate doar iarna și la începutul primăverii și aveau atât un caracter teoretic, cât și practic. În urma activităților demonstrative și a lecțiilor teoretice, țăranii trebuiau să aplice în propriile gospodării cunoștințele dobândite. Programul cursurilor era deosebit de diversificat, cuprinzând lecții de: cultură națională (limba română, istorie, geografie), cultură civică (constituția, drepturile și îndatoririle cetățenești), cultură agricolă, agricultură, zootehnie, pomicultură, legumicultură, floricultură) educație cooperatistă, educația morală și artistică și igienă (igiena individuală, a familiei și a satului, medicina populară, primul ajutor în timp de pace și în timp de război, lupta contra războiului chimic). Pentru femei se organizase în plus cursuri de gospodărie casnică (alimentație, îngrijirea casei în interior și exterior) și de țesut și brodat.¹⁸ Pentru transmiterea și fixarea unor cunoștințe se folosesc uneori și conferințe de sinteză și proiecții de diapozitive. Pentru că atât susținerea cursurilor, cât și întreținerea cursanților se făceau gratuit, comitetul regionalei făcea apel către despărțăminte să sprijine aceste școli țărănești. Dacă în 1938 regionala și-a propus să înființeze 7 școli țărănești, în 1939 numărul lor a crescut la 10, iar în 1940 la 17, ceea ce reprezenta aproape jumătate din numărul total al școlilor țărănești susținute de „Astra”.¹⁹ S-au remarcat prin

atenția deosebită acordată școlilor țărănești despărțămintele: Ciacova, Sânicolaul Mare, Oravița, Lugoj și Caransebeș.

Deruta ideologică, concesiile făcute orientărilor fasciste și mai ales intrarea României în război au afectat activitatea „Astra” și bineînțeles și cea a regionalei bănățene.

Pentru că majoritatea bărbaților au fost mobilizați printre aceștia numărându-se și mulți conducători ai despărțămintelor bănățene, acestea s-au confruntat cu mari greutăți, inclusiv în domeniul organizării școlilor țărănești. Căutând să facă față acestor împrejurări nefavorabile, conducerea regionalei bănățene a încercat printr-un chestionar să cunoască situația reală din fiecare despărțământ, și cerc cultural, dar din cele 325 de chestionare trimise cercurilor culturale s-au primit doar 30 de răspunsuri.²⁰ În această situație li s-a încredințat sarcina reorganizării tuturor despărțămintelor bănățene profesorului Iancu Călțan în județul Timiș.

Principala preocupare a regionalei bănățene a fost organizarea școlilor țărănești și în special a școlilor de igienă și gospodărie pentru femei. Acțiunea de organizare a acestor școli s-a desfășurat în strânsă colaborare cu Institutul de igienă și sănătate publică din Sibiu, care a pus la dispoziția regionalei bănățene suma de 800.000 lei și a sprijinit înființarea la Timișoara a unui Oficiu de studiu și documentare al „Astrei”, sub conducerea lui Iosif Nemoianu, inspector general sanitar.²¹ Acest oficiu și-a propus susținerea unui ciclu de conferințe cu tema „Ocrotirea familiei” și realizarea unor cercetări pe teren, dar la sfârșitul anului 1944 a fost nevoit să-și înceteze activitatea. În urma acestor eforturi, în anul 1943 s-au obținut rezultate remarcabile fiind organizate în curpînsul Regionalei „Astra Bănățeană” 43 școli țărănești, cu un total de 2418 cursanți, dintre care 38 au fost școli de igienă și gospodărie, iar 5 școli țărănești pentru bărbați.²² Prin organizarea acestui număr mare de școli țărănești pentru bărbați, dar în special pentru femei, pe întreg teritoriul regionalei, spiritul lumnator al „Astrei” a putut pătrunde până în cele mai răzlețe așezări bănățene, chiar și într-o perioadă dificilă prin care trecea neamul românesc, în încercarea-i temerară de a reface România Mare. „Astra Bănățeană” a constituit și prin felul în care a organizat această activitate un model pentru celelalte despărțăminte ale „Astrei”, transmițându-le odată cu experiența acumulată, îndrumări și programele analitice ale cursurilor și lucrărilor practice.

Chiar dacă activitatea culturală a „Astrei” avea în vedere în primul rând țărănimea, trebuie recunoscute interesul și sprijinul ei față de formarea și ajutorarea materială a ucenicilor, meseriașilor muncitorilor și funcționarilor. Astfel, „Astra Bănățeană” a creat o școală pentru muncitori la Reșița (1938), un curs pentru meseriași la Caransebeș, cursuri pentru muncitori la Bocșa Montană, un curs de limba română pentru funcționarii publici la Caransebeș.²³ Sub egida regionalei bănățene și cu sprijinul școlii tehnice industriale de băieți din Timișoara s-a înființat la 25 martie 1944 o Universitate liberă muncitorească. Scopul acesteia era de a da o asistență spirituală muncitorilor și meseriașilor din regiune, prin aplicații practice în ateliere-școală, reușind să

dea în primul an de activitate 65 de absolvenți. Pentru modernizarea procesului de învățământ, „Astra Bănățeană” a pus la dispoziția Universității muncitorești un aparat de proiecție cinematografică pentru proiectarea filmelor cu caracter cultural, tehnic și științific.²⁴

Preocuparea predilectă pentru lumea satelor s-a văzut și din numărul impresionat de mare de conferința ținute de către toate cercurile culturale cu subiecte dintre cele mai variate: istorie națională, educație morală religioasă, igienă, agrotehnică, creșterea animalelor combaterea alcoolismului, etc. Dacă celelalte societăți culturale cu care regionala colabora – Institutul Social-Banat-Crișana, Asociația Corpului Didactic, Extensiunea Universitară – organizau în primul rând conferințe pentru intelectuali, abordând subiecte mai pretențioase și apelând în primul rând la profesori universitari sau specialiști în diferite domenii, „Astra Bănățeană” și-a propus luminarea culturală a satelor apelând în acest sens la cadrele didactice, preoți și funcționari publici. De aceea subiectele conferințelor aveau în vedere atât pregătirea conferențiarilor cât și nevoia de informație și posibilitatea de receptare a auditorului: „Importanța „Astrei” în luminarea poporului”, „Biblioteca țăranilor și „Astra”, „Lumina Astrei” în timpul dominației ungare, „Creșterea și îngrijirea copilului”, „Flagelul tuberculozei”, „Foloasele vaccinării la animale” etc.²⁵ Unele conferințe susținute într-un cadru sărbătoresc și-au propus să comemoreze amintirea unor mari personalități ale istoriei naționale sau evenimente cu o semnificație deosebită pentru evoluția poporului român: 1 Decembrie, 24 Ianuarie, 10 Mai, etc. Numărul conferințelor a crescut în fiecare an de activitate, de la câteva sute în 1939, la o mie în 1940,²⁶ iar în 1942, treimiipatrusutetrei²⁷ paralel cu diversificarea problemelor abordate.

Punerea la dispoziția țăranilor a cunoștințelor absolut necesare pentru a răspândi flacăra culturii în mijlocul satelor românești nu se putea face fără a acorda o atenție deosebită bibliotecilor sătești organizate de către cercurile culturale ale „Astrei Bănățene” pretutindeni unde se simțea această nevoie. Extinderea rețelei bibliotecilor „Astrei” și creșterea permanentă a fondului de carte se făcea atât prin alocarea unor fonduri speciale de către conducerea regionalei bănățene, cât și prin donațiile făcute de cei cu dragoste pentru luminarea poporului. Numărul bibliotecilor, a cărților și broșurilor a crescut continuu, remarcându-se despărțăminte: Oravița, Ciacova, Timișoara, Lugoj, etc.

O dată cu intrarea României în război regionala bănățeană dorind să aline durerile răniților din spitalele militare din Timișoara, Lugoj, Caransebeș, Orșova, Arad și Turnu-Severin, a donat în 1941 bibliotecilor din aceste spitale 1568 de cărți și broșuri.²⁸

În 1942 aceleași spitale militare au primit din partea despărțămintelor Ciacova și a lui Al. Marta, 2322 cărți și broșuri și această activitate a continuat și în anii următori.²⁹ Dintre cele aproape 8000 de broșuri de propagandă distribuite în 1942, spitalelor militare și cercurilor culturale din Banat, cele mai cunoscute titluri au fost: „Războiul sfânt”, „Ziua biruinței”, „Închinare eroilor desrobitori”, „Basarabia se răzbună”, „Calendarul dezrobirii”, „România în Europa de mâine”, etc. În 1943 despărțământul Moldova Nouă, ce s-a evidențiat în mod deosebit în anii războiului, a întemeiat o originală

„Cooperativă librărie”, prin care a desfăcut în toate satele despărțământului peste 8000 volume, un număr mare de planșe și publicații periodice. Din veniturile realizate despărțământul a putut împărți gratuit, la serbări, șezători și comemorări, peste 1500 broșuri și 5000 numere de ziare și reviste.³⁰ Erau comune unde datorită stăruințelor conducerii despărțământului aproape nu era casă de gospodărie în care să nu intre zilnic o gazetă românească. Unităților militare din zonă li s-a distribuit 300 de publicații, iar bibliotecile populare au fost înzestrate cu 843 volume din librăria despărțământului.

Despărțământele bănățene au continuat și în această perioadă acțiunea de zidire a caselor naționale, așezăminte culturale ce trebuia să găzduiască toate manifestările culturale satești. S-au constituit asemenea așezăminte la Sânnicolaul-Mare și Bocșa-Montană și s-au adunat fonduri și materiale de construcții pentru începerea lucrărilor și în alte localități bănățene, dar din cauza războiului proiectele au fost amânate. Și la această activitate s-a remarcat despărțământul Ciacova, care avea în 1943, 10 case naționale construite în cea mai mare parte cu mijloace proprii.³¹

Considerând teatrul un strălucit factor de cultură și educație, conducerea regionalei bănățene a acordat o atenție deosebită organizării în majoritatea orașelor bănățene a unor spectacole de teatru și operă cu concursul Teatrului Național din Cluj, Operei din Cluj, Teatrului Național din București, etc. La sfârșitul anului 1938, „Astra Bănățeană” a făcut un apel către românii din Banat pentru a participa la spectacolele ce se vor organiza în două stagii, considerând că participarea la aceste spectacole reprezenta semnul solidarității și unității în promovarea culturii românești. Prețurile fixate pentru aceste reprezentații erau modeste, pentru ca toți românii din toate păturile sociale să poată beneficia de farmecele limbii românești și să se bucure de comoara bogată a sufletului și geniului național. Inaugurarea solemnă a primei stagiuni a avut loc în ziua de 10 noiembrie 1938 cu piesa „Meșterul Manole” de Octavian Goga. S-au organizat în cele două stagii 85 de spectacole teatrale, dintre care 45 în Timișoara și 40 în ținutul Timiș, fiind prezentate cele mai reprezentative piese din dramaturgia românească și străină.³² Aceeași activitate remarcabilă a desfășurat secția teatrală a regionalei și în anul de activitate 1939/1940, când s-a organizat 71 spectacole teatrale în Timișoara și în alte localități din ținutul Timiș organizate în colaborare cu Teatrul Național din Cluj și 13 reprezentanți ai Operei Române din Cluj.³³ O activitate deosebită a desfășurat și trupa țărănească a cercului cultural din Șoșdea, care a dat mai multe reprezentații teatrale în diferite sate bănățene. Apreciind această activitate conducerea regionalei i-a repartizat 16.000 lei pentru a-și organiza o fanfară proprie.

Secția antialcoolică, cu abțință totală și pentru combaterea moravurilor ușoare a depus o adevărată muncă de apostolat, pentru difuzarea în mase cât mai largi a principiilor călăuzitoare a secției, muncă apreciată și de către conducerea „Astrei bănățene”, care a avut numai cuvinte de laudă pentru activitatea secției și a președintelui ei, Petre Ciucur. Numai în anul de activitate 1938/1939 s-au înființat și activat 238 filiale comunale. Această

activitate s-a desfășurat și în perioada războiului, secția continuând munca de combatere, a alcoolismului și căutând să pătrundă cât mai mult în rândul muncitorilor de la orașe și a tineretului de la sate. Secția a avut o largă audiență în Timișoara, numărul membrilor ridicându-se în 1943 la 23.497 bărbați și femei.³⁴

„Astra Bănățeană” a întreținut până în 1944 strânse legături culturale cu românii din Jugoslavia, trimițându-le cărți, reviste și ziare.

Au fost pregătite echipe speciale de propagandă culturală, ce urmau să se deplaseze în satele românești din Timoc și Banatul sârbesc, iar pentru susținerea acestei propagande culturale, prin tipărirea și cumpărarea de cărți și broșuri, conducerea regională a alocat suma de 100.000 lei.³⁵

Deși convulsiile ideologice și politice din anii dinaintea celui de al doilea război mondial și consecințele nefaste ale războiului au fost resimțite în activitatea „Astrei” în general și bineînțeles și în cea a regionalei bănățene, această activitate s-a desfășurat neîntrerupt și în anii războiului, adaptându-se noilor realități și posibilități de manifestare.

Cunoscând activitatea profund patriotică desfășurată de către „Astra” și forța ei de penetrație, Ministerul Propagandei Naționale a solicitat conducerea „Astrei” pentru a colabora în opera de propagandă Națională, atât de necesară în vremuri de război. Potrivit înțelegerii realizate, acțiunea de propagandă revenea „Astrei” în Ardeal și Banat, iar în celelalte provincii Fundațiilor Culturale Regale. S-au constituit echipe de propagandă pentru „Împrumutul Reîntregirii” ce-și propunea ca prin subscripții să sprijine războiul pentru refacerea României Mari. Numai în anul 1942 s-au adunat pentru acest fond suma de peste 45 milioane lei remarcându-se în special, despărțământul județean Caraș.³⁶ „Astra Bănățeană” a ajutat cu bani și alimente pe cei care s-au refugiat în Banat „datorită războiului, pentru a crea acea atmosferă de frățietate care te face să uiți încercările la care au fost supuși, să privești, cu încredere viitorul.”³⁷

În primăvara anului 1944 profesorii Filarmonicii și Academiei de Belle-Arte din Iași s-au refugiat la Făget cu o mare parte din averea instituțiilor respective: mobilier, pian, instrumente, pupitre, arhivă și bibliotecă. La sediul local al „Astrei Bănățene” ei organizau în fiecare duminică o conferință urmată de un scurt program artistic, iar o dată la două săptămâni un concert. Tot cu sprijinul despărțământului făgetean s-a organizat șezători culturale și programe artistice și poezii și conferințe ținute de Al. Zirra, Constantin Georgescu, Costică Constantinescu, Roman Simionescu în Făget și în majoritatea comunelor din zona Făgetului: Bătești, Brănești, Bichigi, Fârda, Mănăștur, etc.³⁸

Despărțămintele bănățene au contribuit și la acțiunile „Palatul Invalizilor” și „Darul ostașului” cu importante sume de bani, alimente și îmbrăcăminte. Numai în anul de activitate 1941/1942, regionala bănățeană a donat pentru „darul ostașului” 113.518 lei, 871 efecte de lână și 4145 kg alimente,³⁹ iar în anul următor 37.080 lei pentru „Darul ostașului” și 166.136 lei pentru Palatul Invalizilor.⁴⁰ Cu siguranță contribuția a fost mult mai mare dar rapoartele în această privință au fost doar parțiale, multe cercuri culturale nereușind să raporteze activitatea desfășurată. În același timp despărțămintele au donat

spitalelor militare din Banat alimente și îmbrăcăminte, în special cu ocazia sărbătorilor de Paști și Crăciun.

Adunările generale anuale organizate de conducerea regionalei în cele mai cunoscute localități bănățene au constituit momente de rodnic bilanț, dar și de mare sărbătoare pentru organizatori și participanți.

Prin susținerea a mii de conferințe, prin răspândirea în popor a unui număr mare de cărți și reviste, prin contribuția adusă la alinarea durerilor răniților și refugiaților, prin organizarea unui număr fără precedent de școli țărănești, putem considera că „Astra Bănățeană”, chiar și în acele împrejurări grele și-a făcut datoria, rămânând cea mai puternică societate culturală din Banat, far dăttor de lumină și speranță.

Evoluția dramatică a României după 23 august 1944, nu putea să nu afecteze și activitatea „Astrei Bănățene” purtătoarea celor mai autentice valori ale spiritualității românești din Banat. Datorită schimbărilor intervenite în desfășurarea operațiunilor militare, în 1944 „Astra Bănățeană” nu și-a mai putut ține adunarea generală, fiind obligată să-și reducă activitatea la menținerea unei strânse legături cu centrala de la Sibiu și cu despărțămintele din subordine. Operațiunile militare au dus la devastarea unor sedii ale despărțămintelor și cercurilor culturale, distrugerea bibliotecilor, arderea arhivelor la Periam, Bozovici, Moldova-Nouă, Deta, Comloșu-Mare, etc.⁴¹ Pe lângă aceste pagube materiale, Războiul a curmat și viața unor conducători ai despărțămintelor bănățene: A. Jebeleanu (Periam), Valeriu Meda (Orșova), Petre Ciucur (Timișoara) etc. În ciuda acestor greutăți, conducerea regionalei privea cu optimism viitorul, considerând că rănilor de toate felurile „trebuiau vindecate, forțele pierdute trebuiau înlocuite și alte valori prospere puse pe drumul progresului”.⁴²

Prin eforturile conducătorilor, în cea mai mare parte slujitori ai școlii și ai bisericii, în 1946 și-au reluat activitatea 22 de despărțăminte bănățene, numărul lor crescând în 1947 la 27, iar în 1948 la 29.⁴³

Școlile și cursurile țărănești au constituit principala activitate a regionalei bănățene, pentru înălțarea satului bănățean. În anul de activitate 1946/1947 au funcționat în cadrul regionalei 29 școli țărănești.⁴⁴

O semnificație deosebită a avut-o adunarea generală a „Astrei Bănățene” ținută în ziua de 22 iunie 1947 la Timișoara. Ea încheie un deceniu de existență a regionalei bănățene fiind de fapt ultima adunare generală la care au participat conducătorii tuturor despărțămintelor bănățene. Adunarea a fost deschisă de președintele Sabin Evutianu, care, după ce a făcut un bilanț al celor 10 ani de activitate, aprecia că un popor pentru a nu fi îngenunchiat este dator să-și respecte și să-și păstreze bunurile spirituale permanente, iar „Astra Bănățeană” aparține astăzi acestor bunuri spirituale⁴⁵. Al. Marta și Sabin Evutianu au fost declarați președinți de onoare ai regionalei, iar adunarea a ales un nou comitet de conducere pe o perioadă de 5 ani, avându-l ca președinte activ pe Râmneanțu Petru.

Evenimentele politice de la sfârșitul anului 1947, culminând cu abdicarea forțată a regelui Mihai I și proclamarea Republicii Populare Române, precum și cele din anul următor, au determinat profunde transformări, care nu puteau să

nu afecteze destinul „Astrei”. Agonia prestigioasei asociații culturale a început încă din vara anului 1947, când pe de o parte în urma reformei monetare din 15 august 1947 „Astra” rămânea fără mijloace financiare proprii, fiind obligată să ceară subvenții de la guvern, iar pe de altă parte, politica anticulturală și antiromânească a guvernului, căreia rând pe rând îi cad victime cele mai mari personalități ale spiritualității românești – în mare parte membrii sau simpatizanți ai „Astrei” – făcea imposibilă colaborarea dintre cele două instituții.

Nu putea rămâne în afara acestor frământări politice prin care trecea „Astra” și de fapt întreaga țară, nici Regionala „Astra Bănățeană”. Regionala bănățeană începea să fie contestată în mod direct încă din vara anului 1947 când noii activiști culturali considerau că „Astra Bănățeană” nu făcea decât spoială culturală și diletantism, din cauză că elemente din conducerea ei nu aveau nimic comun cu cultura... Ajunge să cităm exemplul actualului criminal de război dr. Aurel Cosma⁴⁶. Răspunzând apelului lansat de conducere „Astrei” prin circulara 33 din 1948, de a se face noi alegeri, comitetul Regionalei „Astra Bănățeană” s-a întrunit la 19 iunie 1948 pentru a se alege o nouă conducere și a stabili un program de acțiune pentru acea perioadă dificilă. Cu această ocazie Ilie Murgulescu, rectorul Politehnicii din Timișoara și membru al comitetului județean P.M.R., plecând de la „prefacerile care se petrec în țară, care au la bază socializarea tuturor mijloacelor de producție și ridicarea nivelului cultural al păturilor muncitorești”, a propus demisia comitetului pe care îl considera îmbătrânit și depășit de mersul evenimentelor, în metode și concepții, incapabil să înțeleagă noile obiective ale culturalizării maselor și să stabilească legături trainice cu „sindicatul muncitorești, organizațiile tineretului, femeilor și ale naționalităților conlocuitoare”.⁴⁷

La propunerea lui Traian Topliceanu comitetul Regionalei și-a depus demisia, comunicată comitetului central al „Astrei” prin adresa nr. 87/22 iunie 1948.⁴⁸ Luând act de această situație, comitetul central al „Astrei” aproba hotărârea comitetului Regionalei bănățene, urmând să se dea noi dispozițiuni după ce se va cunoaște hotărârea Ministerului Informațiilor referitoare la viitorul „Astrei”.⁴⁹ Cotidianul comunist „Luptătorul bănățean” comenta cu satisfacție această demisie forțată de împrejurări tragice pentru cultura românească, arătând că „s-a simțit de mult nevoia schimbării conducerii „Astrei Bănățene”, având în vedere ca vechea conducere era compusă, în majoritate, din elemente rupte de popor, a cărui activitate nu corespunde cerințelor noi, nici ca ritm de muncă, nici ca obiective, nereușind să încadreze unitățile culturale în județ, în frământările generale”.⁵⁰ Noul comitet de conducere în componența căruia au intrat reprezentanți „ai tuturor organizațiilor democratice, ai naționalităților conlocuitoare, reprezentanții tuturor forțelor vii care pot contribui la acțiunea de ridicare a maselor”, nume de tristă amintire pentru cultura tradițională bănățeană și-a început activitatea hotărând să desființeze „Astra Bănățeană”.⁵¹ Patrimoniul ei a fost preluat în cea mai mare parte de către căminele culturale, fiind administrat de către făuritorii noii culturi proletare.

Astfel se curma în mod abuziv activitatea celei mai prestigioase asociații culturale din Ardeal și Banat ce printr-o activitate remarcabilă, desfășurată decenii de-a rândul cu mari eforturi și sacrificii, a contribuit în mod substan-

țial la ridicarea social-economică și luminarea prin cultură a satelor românești, la înfăptuirea României Mari și progresul poporului român.

N O T Ă

1. Orizont, an. XXXVIII, nr. 44 din 30 oct. 1987, p. 2.
2. Vestul, an. VIII, nr. 1860 din 10 febr. 1937, p. 2.
3. Orizont, an. XXXVIII, nr. 44 din 30 oct. 1987, p. 2.
4. Transilvania, an. 68, nr. 2, martie/aprilie 1937, p. 75.
5. Luceafărul, an. III, nr. 3-4, martie/aprilie 1937, p. 109.
6. Ibidem, p. 116.
7. Vestul, an. VIII, nr. 1877 din 2 martie 1937, p. 1.
8. Acțiunea, an. IV, nr. 25 din 20 iunie 1937, p. 1.
9. Răsunetul, an. XVI, nr. 10 din 7 martie 1937, p. 1.
10. Luceafărul, an. III, seria II, nr. 1-2, iulie/august 1937, p. 1.
11. Ibidem, p. 54.
12. Revista Banatului, an. IX, nr. 46, 1943, p. 49-74.
13. Gh. Preda, *Activitatea „Astrei” în 25 ani de la Unire, 1918-1943*. Sibiu, Ed. Astrei, 1944, p. 39.
14. Eugen Hulea, *Astra-Istorie, organizare, activitatea, statute și regulamente* Sibiu-Edit. Astrei, 1944, p. 27.
15. Luceafărul, an. VIII, 1942, p. 145.
16. Luceafărul, an. VII, 1941, p. 145.
17. Luceafărul, an. III, seria II, nov./dec. 1937, p. 59-64.
18. Ibidem.
19. Gh. Preda, *Op. cit.*, p. 201.
20. Luceafărul, an. VIII, seria II, 1942, p. 144.
21. Transilvania, an. 75, nr. administrativ, 1944, p. 5.
22. Transilvania, an. 74, nr. 9/10, 1943, p. 755.
23. Luceafărul, an. VI, seria I, nr. 6, p. 53.
24. Arhivele Statului Sibiu, Fond „Astra”. Doc. 1944/1947.
25. Luceafărul, an. V, seria II, nr. 5/6, mai/iunie 1939, p. 9.
26. Luceafărul, an. VI, seria II, nr. 7, p. 26.
27. Luceafărul, an. VIII, seria II, 1942, p. 148.
28. Luceafărul, an. VII, 1941, p. 144.
29. Luceafărul, an. VIII, seria II, 1942, p. 146.
30. Transilvania, an. 75 nr. administrativ, p. 25.
31. Revista Banatului, an. IX, 1943, nr. 46, p. 56.
32. Luceafărul, an. V, seria II, nr. 5-6, mai/iunie, 1939, p. 45.
33. Gh. Preda, *Op. cit.*, p. 135.
34. Revista Banatului, an. IX, 1943, nr. 4-6, p. 56.
35. Arhivele Statului Sibiu, Fond „Astra” Doc. 1944/1947.
36. Luceafărul, an. VIII, seria II, 1942, p. 149. Desp. Caras 35 milioane lei Lugoj, 3.659.600 lei, Ciacova 2.824.400 lei.
37. Transilvania, an. 75 nr. administativ, 1944, p. 20.

38. Radu T. Constantinescu, *Tema cu variațiuni*, Iași, Edit. Junimea, 1986, p. 165.
39. Luceafărul, an. VIII, seria II, 1942, p. 129.
40. Revista Banatului, an, II, Timișoara, 1943, nr. 4–6, p. 56.
41. Arhivele Statului Sibiu, Fond „Astra”, Doc. 1944/1947.
42. Ibidem.
43. Arhivele Statului Sibiu. Fond „Astra”, Doc. 102/1948, f. 35.
44. Arhivele Statului Sibiu, Fond „Astra”, 1945–1947. Doc. 1944/1947
45. Ibidem.
46. Banatul (Timișoara), an. III, nr. 131 din 21 iunie 1947, p. 3.
47. Arhivele Statului Sibiu, Fond „Astra”, Doc. 1024/1948, f. 36.
48. Arhivele Statului Sibiu, Fond „Astra”, Doc. 1023/1948, f. 32.
49. Ibidem.
50. Luptătorul bănățean, an. V, nr. 1124 din 25 iunie 1948, p. 3.
51. Ibidem.

ASTRA BĂNĂȚEANĂ BETWEEN 1937-1948

Summary

This remarkable cultural institution has continuously contributed in a substantial way to the social-economic development and cultural enlightenment of the Romanians of this region. At the end, the way this institution has been suppressed by the communist government is described.

